

UOT 517.958:532/533

G.Ə. ƏBDİYEVƏ-ƏLİYEVƏ

NEFT DAĞILMALARININ İDARƏ OLUNMASININ SİSTEMLİ TƏHLİLİ

Məqalənin əsas məqsədi neft dağılmalarının xəbərdarlığı, baş verə biləcək hadisələrə qarşı vaxtında effektiv cavab tədbirlərinin təşkili işinin sistemli şəkildə aparılması istiqamətlərinin müəyyən edilməsindən ibarətdir.

Açar sözlər: neft dağılması, dispersiyalar, Hadisəyə Nəzarət Sistemi, risk xəritələri

1. Giriş. Azərbaycan müstəqillik qazandıqdan sonra neft hasilatı sahəsi yeni mərhələyə qədəm qoyur. 1994-cü il sentyabrın 20-də Bakıda Gülüstan sarayında Xəzərin Azərbaycan sektorundakı "Azəri", "Çıraq", "Günəşli" yataqlarının dərin su qatlarındakı neftin birgə işlənməsi haqqında "məhsulun pay bölgüsü" tipli müqavilə imzalandı. Əsrin müqaviləsində dünyanın 8 ölkəsinin (Azərbaycan, ABŞ, Böyük Britaniya, Rusiya, Türkiyə, Norveç, Yaponiya və Səudiyyə Ərəbistan) 13 ən məşhur neft şirkəti (Amoko, BP, Makdermott, Yunokal, ARDNŞ, Lukoyl, Statoyl, Ekson, Türkiyə petrolları, Penzoyl, İtoçu, Remko, Amerada Delta Hess) iştirak etmişdir. Hal-hazırda bu müqaviləyə əsasən çalışan müəssisələrlə birlikdə əldə edilən neftin hesabına Azərbaycan bir dövlət kimi dünyada öz mövqeyini möhkəmlətməyə nail olmuşdur [1].

1990-cı il tarixli (OPRC) "Neftlə çirkləndirmə hallarına hazırlığın təmin edilməsi, bunlara qarşı mübarizə və əməkdaşlıq haqqında" Beynəlxalq Dəniz Təşkilatı Konvensiyanın üzvü kimi Azərbaycan Respublikası dəniz mühitinin mühafizəsinə və qorunmasına görə məsuliyyət daşıyır. Neft dağılmalarının qarşısının alınması və hazırlıq tədbirləri Azərbaycan Respublikasının yerinə yetirmək üçün öz üzərinə götürdüyü öhdəliklərdən biridir.

İnsan həyatının xilasından sonra, dəniz qəzalarına qarşı görülən tədbirlərin əsas məqsədi insan sağlamlığının, dənizin və ətraf mühitin qorunmasıdır. Qanunla müəyyən edilmiş vəzifələri digərlərinə nisbətən daha spesifik olan bir sıra yerli orqanlar Azərbaycan Respublikasının sularını, Xəzər dənizini və qonşu su hövzələrini çirkləndirən insidentlərə qarşı cavab tədbirləri görməlidirlər.

2. Qanunvericilik bazası. Aşağıda qeyd olunan normativ hüquqi aktlardan istifadə olunmuşdur:

"Neftlə çirkləndirmə hallarına hazırlığın təmin edilməsi, bunlara qarşı mübarizə və əməkdaşlıq haqqında" 1990-cı il tarixli Beynəlxalq Konvensiya (OPRC) (2004-cü ildə Azərbaycan Respublikası tərəfindən ratifikasiya olunmuşdur və Azərbaycan Respublikası Prezidentinin 5 aprel 2010-cu il tarixli 834 nömrəli Sərəncamı ilə Fövqəladə Hallar Nazirliyi Milli Səlahiyyətli Orqan təyin edilmişdir);

- "Dənizin Gəmilərdən Çirkləndirilməsinin Qarşısının Alınması haqqında" 1973-cü il tarixli Beynəlxalq Konvensiya (MARPOL 73/78) (Azərbaycan Respublikası Konvensiyaya 18 iyun 2004-cü ildə qoşulmuşdur);

- "Dənizdə insan həyatının mühafizəsinə dair" 1974-cü il tarixli Beynəlxalq Konvensiya (SOLAS 1974) (Azərbaycan Respublikası Konvensiyaya 08 iyun 2004-cü ildə qoşulmuşdur);

- "Neftlə çirkləndirmədən vurulan zərəərə görə mülki məsuliyyət haqqında" 1969-cu il tarixli Beynəlxalq Konvensiya (CLC) (Azərbaycan Respublikası Konvensiyaya 18 iyun 2004-cü ildə qoşulmuşdur);

- "Bunker yanacağı ilə çirklənmə nəticəsində vurulan zərəərə görə mülki məsuliyyət haqqında" 2001-ci il tarixli Beynəlxalq Konvensiya (BUNKER) (Azərbaycan Respublikası

Konvensiyaya 05 mart 2010-cu ildə qoşulmuşdur) [2];

- BDT tərəfindən 04 noyabr 1993-cü ildə qəbul edilmiş “Əmniyyətli İdarəetmə haqqında Beynəlxalq Məcəllə”:

- Azərbaycan Respublikasının İnzibati Xətlər Məcəlləsi;
- Azərbaycan Respublikasının “Ətraf Mühitin Mühafizəsi haqqında” Qanunu;
- Azərbaycan Respublikasının Su Məcəlləsi;
- Azərbaycan Respublikasının Ticarət Gəmiçiliyi Məcəlləsi;
- Azərbaycan Respublikasının Ərazi Sularında Üzmə Qaydaları.

Prezident fərmanının 1.1. bəndi Fövqəladə Hallar Nazirliyinə cavabdeh dövlət orqanı rolunu verir.

Fövqəladə Hallar Nazirliyi (FHN) Fövqəladə Tədbirlər Planı komplektini, o cümlədən gəmilərdən, neft məhsullarının yüklənməsi-boşaldılması qurğularından, dəniz qurğularından dənizin neftlə çirkləndirilməsinə qarşı qeyd olunan Azərbaycan Respublikasının Dənizdə Neft Dağılmalarının Xəbərdarlığı və Ləğvi Milli Planı (NDXLMP), Milli Axtarış və Xilasetmə Planı (MAXP) və Dənizdə Neft Dağılmalarının nəticələrinin aradan qaldırılması üzrə Fəaliyyət planını qoruyub saxlamaqla, Prezident Fərmanına müvafiq planlaşdırma vəzifəsinin tələblərinə cavab verir.

“Dənizdə insan həyatının mühafizəsi haqqında Beynəlxalq Konvensiya”nın (SOLAS 1974), “Ətraf Mühitin Mühafizəsi” haqqında Qanuna və bu Milli Planı”nın 2.1.5.-ci bölməsində müəyyən edilən Dəniz Qurğuları (Neft Dağılmalarına Qarşı Milli Cavab Tədbirləri Qurumunun Əsas Öhdəlikləri) ilə bağlı qaydalara dair 1.12.4.3. maddəsinə əsasən Ekologiya və Təbii Sərvətlər Nazirliyinə çirklənmənin qarşısının alınması, azaldılması, yaxud çirklənmə təhlükəsinin qarşısının alınması məqsədi ilə dəniz qurğularına münasibətdə zəruri addımları atmaq və göstərişlər vermək səlahiyyəti verir.

2003-cü ilin noyabr ayında İran İslam Respublikasının Tehran şəhərində imzalanmış, 2006-cı il 15 avqust tarixində qüvvəyə minən "Xəzər dənizinin dəniz ətraf mühitinin mühafizəsi haqqında" Çərçivə Konvensiyası və onun 12 avqust 2011-ci il tarixində Qazaxıstan Respublikasının Aktau şəhərində imzalanmış, "Neftlə çirklənmə halları ilə mübarizədə regional hazırlıq, cavab tədbirləri və əməkdaşlıq haqqında Protokolu"na əsasən, Tərəflər Xəzər dənizinin Tehran Konvensiyasının 8 və 9-cu maddələrində istinad edilən fəaliyyətlərin səbəb olduğu və yerüstü çirklənmə mənbələrindən irəli gələn neftlə çirklənmələrdən qorunması üçün regional hazırlıq, reaksiya və əməkdaşlıq tədbirlərinin görülməsinə təminat verməlidirlər

Neftlə Çirkləndirmə haqqında, eləcə də Fəaliyyət Planının hazırlanması, neft məhsullarının yüklənməsi-boşaldılması qurğularının operatorlarına qarşı irəli sürülən Neftlə Çirklənmələrlə Mübarizə üçün Cavab Tədbirləri Planının mövcudluğu tələbi haqqında Neftlə çirkləndirmələrlə mübarizə üzrə Rəhbər Sənəd. “Dənizin Gəmilərdən Çirkləndirilməsinin Qarşısının Alınması haqqında” 1973-cü il tarixli Beynəlxalq Konvensiyanın (MARPOL 73/78) (I Əlavə, 37-ci Qayda) tələblərinə əsasən ümumi tonnajı 150 ton və ya daha artıq olan neft tankerlərinin və ümumi tonnajı 400 ton və ya daha artıq olan bütün gəmilərin göyertəsində bayrağı altında üzdüüyü dövlətin Administrasiyası (Azərbaycanda – Azərbaycan Respublikasının Dövlət Dəniz Administrasiyası) tərəfindən təsdiq edilmiş “Neftlə çirklənməyə qarşı gəmi fəvqəladə mübarizə planı” olmalıdır.

3. Təbii qayda dairəsi. Xəzər dənizinin Azərbaycan Respublikasının ərazi sularında dəniz neft dağılmaları hadisələrinə qarşı vaxtında və effektiv cavab tədbirlərini təmin edilməsi istiqamətlərini müəyyən etməkdən ibarətdir. Ümumi prinsip kimi cavabdeh tərəf öz fəaliyyətinin nəticəsi olan neft dağılmalarına qarşı əvvəlcədən hazırlanmış “fövqəladə hallara qarşı plan”a uyğun olaraq cavab

tədbirləri görəcəklər. Bununla bərabər, Milli Cavab Tədbirləri Sistemi aşağıdakı hallardan hər hansı birində bu plana əsasən tam və ya qismən səfərbər oluna bilər:

- Cavabdeh tərəfin neft dağılmalarına qarşı cavab tədbirlərini həyata keçirmək üçün lazım olan avadanlıq və / və ya təcrübəsi olmadıqda;
- Neft dağılması zamanı dağılmış neftin həcmnin çox olduğu (10 tondan artıq) və çirklənmiş sahənin böyüklüyü cavabdeh tərəfin cavab tədbirlərinin həyata keçirilməsi imkanları xaricində olduqda;

- Səlahiyyətli milli orqan hər hansı bir səbəbdən hökumət tərəfindən həyata keçirilən neft dağılmalarına cavab tədbirlərinin neft dağılması səbəbi ilə ekologiyaya vurulan zərərin əhəmiyyətli dərəcədə azaldılacağı faktını qəbul etdiyi zaman;

- Səlahiyyətli milli orqan müxtəlif tərəflər arasındakı daha vacib məsələlər üzrə mübahisələr olduğunu nəzərə alaraq hökumətin bu məsələlərə qarışması və ya bu işlərin istiqamətləndirməsinin milli maraqlara müvafiq olduğunu təxmin etdiyi zaman.

Səlahiyyətli milli orqan (yəni Fövqəladə Hallar Nazirliyi) cavabdeh tərəfə səfərbərlik həyata keçirilməsini və neft dağılmasının idarə olunmasının bəzi və ya bütün aspektlərinin onların idarəçiliyinə keçdiyini bildirir [3].

4. Neft dağılmalarının təsnifatı. Neft dağılmaları üç növə bölünür: birinci, ikinci və üçüncü səviyyəli dağılmalar. Birinci səviyyəli dağılmalara, miqdarı 10 tona qədər olan neft dağılmaları aid edilir. Birinci səviyyəli dağılmalar əsasən reqlament əməliyyatlarında baş verən pozuntular nəticəsində yaranır, obyektin sərhədləri çərçivəsində az miqdarda neftin dağılmasına gətirib çıxarır və nisbətən zəif təsirə malik olur. Bu növ dağılmalarda reaksiyavermə əməliyyatları obyekt səviyyəsində həyata keçirilir və cavabdeh tərəfin qüvvə və vasitələri ilə aradan qaldırılır.

İkinci səviyyəli dağılmalara, miqdarı 10 tondan 200 tona qədər olan neft dağılmaları aid edilir.

İkinci səviyyəli dağılmalar əsasən yanacaq saxlama rezervuarında və ya yanacaq paylama sistemində, üzən yanacaq rezervuarında və ya barjasında, yanacaqdaşıyan avtomobildə və ya dəmiryolu nəqliyyatında, ləğv olunmuş və ya konservasiya edilmiş neft quyularında, dənizdə neft quyusunun qazılması və ya sınaqdan keçirilməsi zamanı qəzaların baş verməsi və texnoloji proseslərin pozulması nəticəsində baş verir.

İkinci səviyyəli dağılmaların nəticələrinin aradan qaldırılması cavabdeh tərəfin qüvvə və vasitələri ilə həyata keçirilir. Zərurət yarandıqda neft dağılmasının lokallaşdırılması və neftin yığılması məqsədilə qanunvericilik ilə müəyyən olunmuş qaydada əlavə qüvvə və vasitələrin cəlb edilməsi nəzərdə tutulur. Bu məqsəd ilə, hüquqi və fiziki şəxslər tərəfindən qabaqcadan qarşılıqlı fəaliyyət planları hazırlanır, fərdi təşkilat və ya kompaniyalar ilə müqavilələr bağlanılır.

Birinci və ikinci səviyyəli dağılmalar zamanı FHN monitorinq keçirir, cavabdeh tərəfin baş vermiş hadisə ilə əlaqədar fəaliyyətini nəzarətdə saxlayır və hər an hadisənin inkişafına müdaxilə etmək üçün tabeçilikdə olan qüvvə və vasitələrini hazır vəziyyətə gətirir.

Üçüncü səviyyəli dağılmalara, miqdarı 200 tondan çox olan neft dağılmaları aid edilir.

İstənilən növ dağılmalar zamanı Azərbaycan Respublikası hökuməti hadisənin inkişafına nəzarəti və hadisəyə müdaxilə hüququnu öz üzərində saxlayır [4].

5. Hadisəyə nəzarət sisteminin prinsipləri. Hadisəyə Nəzarət Sistemi (HNS) bir neçə təşkilatların təmsalında hadisəyə effektiv cavab tədbirlərini tezləşdirmək üçün nəzərdə tutulub. HNS-nin əsas cəhətləri aşağıdakılardır:

- Cavab tədbirləri ilə məşğul olanların rollarının aydınlığı;

- Cavab tədbirlərinin uyğunlaşdırılması;
- İşə cəlb olunmuş hər bir şəxs üçün iş və proseduraların aydınlığı;
- Əsas problemlər üzərində diqqətin cəmlənməsi və fəaliyyətlərin vacibliyə görə bölünməsi;
- Qiymətləndirmə, qərar vermə və əvvəlcədən planlaşdırma üçün struktur.

6. Təşkilatların rol və öhdəlikləri. Neft dağılmalarına qarşı cavab tədbirlərinin idarə olunması və yardım üçün cəlb olunmuş təşkilatların aydın müəyyən olunmuş rol və öhdəliklərinin olması çox vacibdir. Belə halda qərar verilməsi üçün hesabat vermənin mümkünlüyünü təmin etmək və hadisə ilə məşğul olmaq məqsədilə birgə yanaşma ilə bərabər çaşqınlıq və işlərin təkrarlanması da aradan qalxır. Bu, Hadisəyə Nəzarət Sisteminin vacib cəhətlərindən biridir. Bu bölmə əsasən Hökumət və qeyri-hökumət təşkilatlarının rol və öhdəliklərini təsvir edir.

Azərbaycan Respublikasının Fövqəladə Hallar Nazirliyi ilə Daxili İşlər, Ekologiya və Təbii Sərvətlər, Kənd Təsərrüfatı, Rabitə və İnformasiya Texnologiyaları, Səhiyyə, Sənaye və Energetika nazirlikləri, Dövlət Neft Şirkəti, "Azərbaycan Hava Yolları" QSC, "Azərenerji" ASC, "Azərbaycan Dəmir Yolları" QSC və Dövlət Sərhəd Xidməti arasında fəvqəladə halların qarşısının alınması və nəticələrinin aradan qaldırılması sahəsində qarşılıqlı Fəaliyyət Planları mövcuddur [5].

7. Açıq dəniz üçün strategiya. Çox hallarda dağılmış neft sahil xətləri üçün təhlükə yaratdıqda hadisə ilə bağlı ətraf mühitə dəymiş zərər faciəvi olur. Suda baş vermiş neft dağılmalarına qarşı cavab tədbirlərinin əsas məqsədi dağılmış neftin sahil xətlərinə yaxınlaşmasının qarşısını almaqdır. İstifadə oluna biləcək mümkün strategiyalar bunlardır: Mexaniki yığılma və bərpa, kimyəvi dispersiya, yoxlama və qiymətləndirmə, sahil xəttinin qorunması.

Mexaniki yığılma və bərpa. Bu vəziyyət və avadanlıq imkanlarının yol verdiyi zaman üstünlük verilən strategiyadır. Strategiyaya suyun üzərindən neftin toplanması üçün istifadə olunan gəmilərin, su üzərində hərəkətli maneələrin və bu maneələrin buksiri, neft toplama gəmisi əməliyyatları və neftin müvəqqəti saxlanması üçün hər bir sistemə bir, iki və ya üç gəminin istifadəsi aiddir. Mexaniki bərpanın effektivliyi üçün əməliyyatların dağılma mənbəyinə yaxın olması tələb edilir. Bu üsul bərpa sistemlərinin üzən nefti toplamaq üçün qarşılaşdıqları axın sürəti ilə məhdudlaşa bilər. Onun bir neçə mənfəi təsirləri var və sadəcə bəzi hallarda tətbiq oluna bilər.

Kimyəvi dispersiya. Azərbaycan Respublikasının siyasəti neft dağılmasına qarşı cavab tədbirinin heç birinin əvvəlcədən istisna edilməməsi və ya məhdudlaşdırılmamasından ibarət olsa da, cavab tədbiri variantı kimi kimyəvi dispersiyalardan istifadə, ekoloji nəticələrinə görə 2008-ci ilin sonlarına qədər qadağan idi. Yeni minilliyin birinci on ilində dəniz nefti və qazı ilə əlaqədar inkişafın əsaslı sürətdə artmasından sonra, ETSN dispersiyaların istifadəsi məsələsinə yenidən baxmış, 2008-ci ildə müstəsna hallarda iki dispersiyalı növünün Respublika ərazisinə idxalına və saxlanılmasına icazə vermişdir. Dispersiyaların tətbiqi ilə bağlı qərarın qəbul edilməsi dispersiyaların dağılmış neft növü üzərindəki təsirdən, neftin dağıldığı yerdən, ümumilikdə fiziki şərtlərdən, o cümlədən sadalananlarla məhdudlaşmamaq şərti ilə hava şəraitindən, dənizin vəziyyətindən, cərəyandan və s.-nin ətraf mühit üçün faydalı olub-olmayacağından asılı olmalıdır [6], [7].

İstifadəsinə icazə verilən dispersiyalar. Laboratoriya sınaqları göstərir ki, dəniz şəraiti üçün nəzərdə tutulmuş kommersiya cəhətdən uyğun dispersiyalar Azərbaycanın Xəzər dənizi sularındakı xam neft üçün yalnız 12%-lik duzluluq şəraitində effektivdir.

Azərbaycanın dəniz sularında yeganə istifadəsinə icazə verilən dispersiyalar effektivlik, toksiki tərkib və ekoloji təsirinə görə qiymətləndirilmiş dispersiyalardır. Dispersiyalardan istifadə barədə qərar qəbul etmə. Mexaniki bərpa bütün dəniz regionları üçün ilkin cavab tədbiri imkanlıdır. Dispersiyaların istifadəsi qarışma və həll olmanın parçalanmış neft konsentrasiyalarının su

orqanizmlərinə təhlükə yaratmayacağı səviyyəyə qədər dispersiyası mümkün olan sahələrdə mexaniki cavab tədbirinin ehtiyat imkanı kimi istifadə olunur. Dispergentlər xüsusilə su dərinliyinin 10 metrədən çox və sahil xətlərindən 5 kilometrədən uzaqda yerləşən və əsaslı su mübadiləsi olduğu ərazilərdə istifadə edilə bilər. Dispergentlərin istifadəsi yalnız çox ciddi vəziyyətlərdə mexaniki bərpa üsulunun mümkün olmadığı sahələrdə dağılmalara qarşı yeganə effektiv cavab tədbiri imkanındır [8].

8. Neft dağılmalarına qarşı cavab tədbirlərinin təşkili. OPRC 1990 Konvensiyasının 4-cü maddəsi Konvensiya iştirakçılarından:

- Neftlə çirkləndirmə haqqında bildirişləri 24 saat/həftənin 7 günü yerli və beynəlxalq mənbələrdən qəbul edən Milli Əlaqə Məntəqəsinin təsis edilməsini tələb edir.

- OPRC 1990 Konvensiyasının 5-ci Maddəsində deyilir: Neftlə Çirkləndirmə haqqında bildiriş almış Konvensiya iştirakçısı

- Neftlə çirkləndirmə insidenti olub-olmadığını müəyyən etmək üçün hadisəni qiymətləndirməlidir;

- Neftlə çirkləndirilmə insidentinin mahiyyətini, miqyasını və mümkün nəticələrini qiymətləndirməlidir.

Çirklənmənin ciddilik dərəcəsi tələb etdikdə, Konvensiya iştirakçısı:

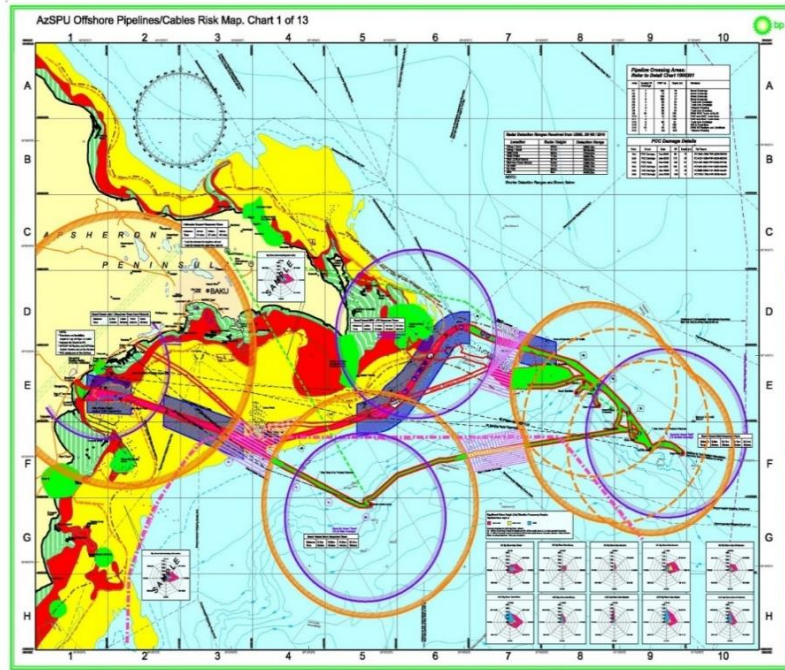
- İnsidentlə bağlı əlavə tədbirləri görməlidir;

- Neftin dağılması nəticəsində maraqları mənfi təsirə məruz qalmış və ya mənfi təsirə məruz qalacağı ehtimal olunan bütün Dövlətlərə yubanmadan məlumat verməlidir;

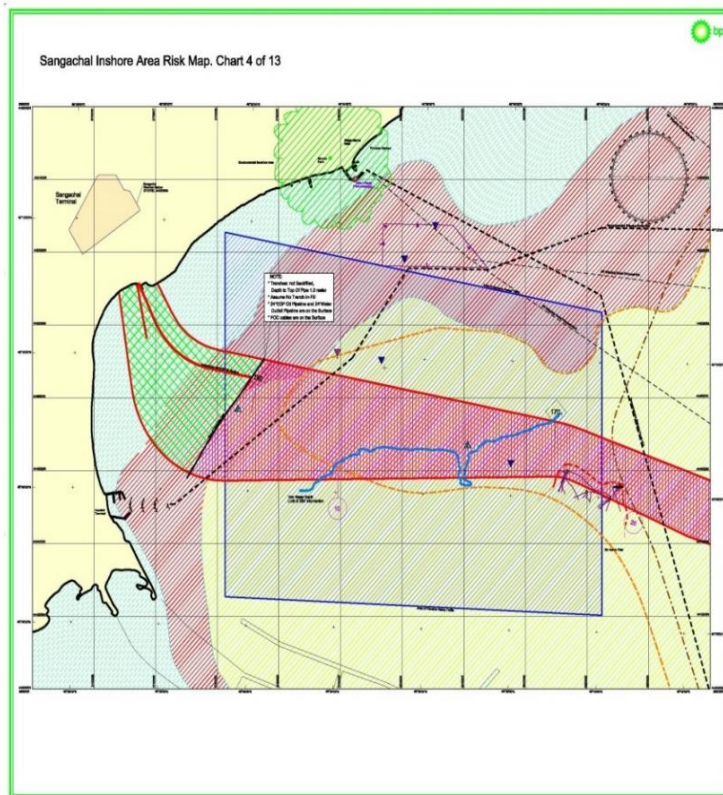
- Müvafiq əlavə məlumatları təmin etməlidir.

Yuxarıdakı tələblərə riayət etmək məqsədilə və neftlə çirkləndirmə ilə bağlı məlumatların əksəriyyətini hər hansı bir fəaliyyətin görülməsini, neft dağılmalarına qarşı cavab tədbirləri üzrə ixtisaslaşmış təşkilatın bütövlükdə səfərbər edilməsini tələb etməyən, əhəmiyyətsiz və xırda neft dağılmaları ilə bağlı olduğunu qəbul etməklə, Azərbaycan hökuməti aşağıdakı iki mərhələli yanaşmanı müəyyən etmişdir. Mülki fəvqəladə hallar haqqında məlumatların verilməsi üçün **112 Qaynar xətti** ilə əlaqədar formalaşdırılmış, müntəzəm olaraq məruzə edilmiş mülki fəvqəladə hallar, o cümlədən neftlə çirkləndirmələr haqqında bütün məlumatları qəbul etməklə və onlara cavab verməklə məşğul olan növbətçilik sistemi vardır. O, neftlə çirkləndirmələr haqqında məlumatların icbari ilkin qiymətləndirmələrini başladır, dəyərləndirir və hesabatın ciddiliyi baxımından tələb olunduğu halda, cari Plan çərçivəsində tam və ya qismən səfərbərliyi başlada bilər. Növbətçilik sistemi Neft dağılmalarının nəticələrinin aradan qaldırılması üzrə Fəaliyyət Planının ayrılmaz hissəsidir [9], [10], [11], [12].

9. Neft dağılmaları zamanı ətraf mühitə dəyə biləcək ziyanın qiymətləndirilməsi üçün ekologiyaya dair məlumatlar. Xəzər dənizində bütün ekoloji məlumatların təfsilatlarını vermək mümkün deyildir. Lakin, təmizləmə üçün qərarların qəbul edilməsində əsaslanmaq məqsədi ilə geniş məlumatların olması çox vacibdir. Dəniz əməliyyatları şirkətləri, gəmiçiliklər və limanlar onların ətraf mühitin həssaslığı barədə məlumatlarının çap nüsxələrini mərkəzi arxivdə saxlama bilməsi üçün FHN-nə təqdim olunmasını təmin etməlidirlər. Cavab tədbirləri və təmizləmə üsulları və prioritetlər barədə qərarları əsaslandırmaq üçün ekoloji həssaslığa dair yaxşı keyfiyyətli məlumata malik olmaq vacibdir. Mərkəzi saxlanma yerini qaydada saxlaya bilmək məqsədilə dənizdəki operatorlar, gəmi ilə yükəndərənələr və limanlar ekoloji həssaslığa dair məlumatlarının kağız surətlərinin də həmçinin FHN-ə təqdim edilməsini təmin etməlidirlər [12].

Şək.1 AzSİB Dəniz/Kabellərin Risk Xəritəsi

Şək.2 Səngəçal Sahil Ərazisi Risk Xəritəsi

10. Nəticələr və təkliflər. Məqalədə araşdırmalara görə aşağıdakı nəticəyə gəlmək olar:

- neft dağılmalarına operativ, kompleks və effektiv reaksiya verilməsi;
- neft dağılmalarının mənfi təsirlərindən ətraf mühitin mühafizə edilməsi;
- neft dağılmalarının insan sağlamlığına, ətraf mühitə, istehsalat fəaliyyətinə (balıqçılıq fəaliyyətinə, liman və su nəqliyyatı işlərinə və s.), həmçinin sağlamlığa və təsərrüfat fəaliyyətinə təsirinin azaldılması məqsədi ilə koordinasiya sisteminin yaradılması;
- neft dağılmalarına səbəb ola biləcək potensial təhlükəli mənbələrə nəzarət edilməsi.

Xəzər dənizində neftin çıxarılması, daşınması və sahilyanı ərazilərdə emalı neft dağılmaları sahəsində risklərin günü-gündən artmasına səbəb olur. Bu səbəbdən, aidiyyəti qurumlar və şirkətlər bu risklərin qarşısını almaq üçün qabaqleyici tədbirlərin həyata keçirilməsini, həmçinin, istismar müddətini keçmiş boru-kəmərlərinin, tankerlərin yenilənməsi və neft çıxarılmasında ən qabaqleyici avadanlıq və texnologiyadan istifadə olunmasını təmin etməlidirlər.

Ədəbiyyat

1. <http://az.wikipedia.org/wiki/Neft>
2. Beynəlxalq Konvensiyaların göstərişləri Bakı 2007, 38 səh.
3. BNSEQA Hesabat növbəliliyi, 64 səh.
4. BTŞÇQF internet sahifəsi www.itopf.com, 38 səh.
5. BTŞÇQF Dənizdə Neft Dağılmalarına Qarşı Cavab Tədbirləri, 64 səh.
6. Neft Dağılmalarından Nümunə Götürülməsi və Müəyyən Olunması üçün BDT Göstərişləri Bakı 2007, 58 səh.
7. Dağılmış neftin Müşahidəsi: Neftin Mövcudluğu Kodeksi Bon Razılaşması, 64 səh.
8. BTŞÇQF Dispergentlərin İstifadəsi, 64 səh.
9. BDT Qətnaməsi A.983 (24) Dekabr, Bakı 2005, 12 səh.
10. Beynəlxalq Neft Sənayesi Ətraf Mühitin Qorunması Assosiasiyası Hesabat (BNSƏMQA) Seriyaları 10 “Ziyanı Azaltmaq üçün Cavab Tədbirləri İmkanlarını Seçmək. Tam Ekoloji Mənfəətin Təhlili”, 31 səh.
11. Neft Mövcudluğu Barədə Bon Razılaşması (NMBBR), 58 səh.
12. “Azərbaycan Respublikasının dənizdə, daxili sulara və sahilyanı zonalarda neft dağılmalarının nəticələrinin aradan qaldırılması üzrə Milli Planı”, 108 səh.

УДК 517.958:532/533

Г.А. Абдиева-Алиева

Системный анализ при управлении разливами нефти

Основной целью статьи является определение направлений организации систематических мероприятий своевременного эффективного реагирования на возможные события и предупреждения нефтяных разливов.

Ключевые слова: нефтяные разливы, диспергаторы, система управления событиями, карты риска

G.A. Abdiyeva-Aliyeva

Systematic analysis of oil spills management

The main purpose of the paper is to determine the direction of systematic measures of timely efficient response to possible events and prevention of oil spill incidents.

Keywords: oil spill, dispersants, event control system, risk maps